

Bronzos amžiaus piliakalniai – įtvirtintos sodybos

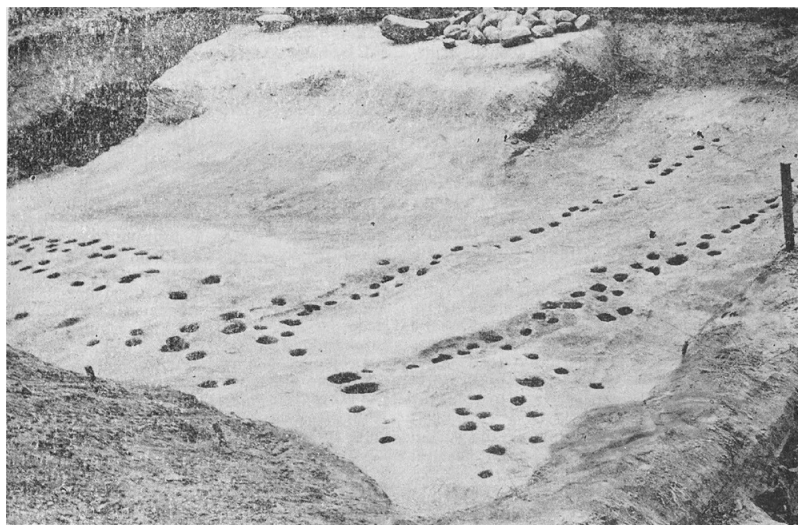
Nors priešistorinių bendruomenių gynybos strategijos jau neolito laikotarpiu paliko Vidurio Europoje gyvenviečių su ryškiais įtvirtinimais, tačiau ankstyviausi piliakalniai įkuriami Europoje jau kurį laiką įvaldžius metalo apdirbimą ankstyvajame bronzos amžiuje. Vieni ankstyviausių piliakalnių Alpių regione datuojami apie XVIII a. pr. Kr.. Vėlesnė piliakalnių-įtvirtintų gyvenviečių kalvose raida siejama su urninių laukų kultūrų grupe Vidurio Europoje ir Atlanto bronzos amžiaus kultūromis Vakarų Europoje. Jų ryški plėtra sutampa su Europoje metalo taupesniu naudojimu, sumažėja dirbinių nuo masyvių ir sunkių iki kur kas mažesnių ir patogesnių. Kai kurie mokslininkai, kaip antai K. Kristiansen, pažymi, kad taip pat XI a. pr. Kr. Europoje dėl metalo trūkumo vyksta krizė, kuri taip pat galėjo prisidėti prie socialinių įtampų verčiančių tolesnę piliakalnių plėtrą ir raidą. Tolesnis piliakalnių vystymas vyko kartu su Halštato ir La Teno kultūrų raida bei jų įtaka Europoje.

Pav. 1. Garnių piliakalnis I (Utenos r. sav., Daugailių sen.) 2016 metais. V. Podėno nuotr.

Kodėl būtent bronzos amžiuje atsirado piliakalniai?

Pagrindinės dvi susijusios priežastys yra konfliktų tarp skirtingų bendruomenių suaktyvėjimas ir visuomeninių santykių raida: vadų stiprėjimas bendruomenių tarpe, jų įtakos augimas kitoms bendruomenėms. Kai kur, kur gyventojų gausa ir tankumas skatino šiuos procesus, pvz. Skandinavijoje, gal net atskirų genčių vadų atsiradimas. Kalbant apie pietryčių Baltijos regioną, ryškesnei visuomeninei raidai įtvirtinti kraštas buvo per skurdus: be metalo šaltinių ar ryškių išvystytų žemdirbystės, amatininkystės centrų ar organizuotos prekybos. Šiuose kraštuose dėl Skandinavų įtakos nuo II t-mečio pr. Kr. ženkliai pagausėjo metalo dirbinių importas, tačiau dauguma vietinių galėjo ir nematyti bronzinio dirbinio per visą savo gyvenimą. Nenuostabu, kad savitos metalinių dirbinių formos ar stiliaus rytų Baltijos šalyse neaptinkame.

Pav. 2. Sokiškių (Ignalinos r. sav., Dūkšto sen.) piliakalnyje aptikto aptvaro ir vartų/įėjimo liekanos. Lietuvos archeologija, 5 t., p. 97, pav. 6. E. Grigalavičienės nuotr.

Pietryčių Baltijos regione I t-mečio pr. Kr. pradžioje pradėti apgyvendinti pirmieji piliakalniai Dauguvos upės baseine (Kivutkalnio, Klangukalnio, Vinakalnio Mūkukalnio, ir kt.), taip pat dabartiniame ŠR Lietuvos regione (Dūkštas, Mokšėnai, Petrešiūnai, Narkūnai, Kereliai, Sokiškiai, Nevieriškė, Garniai I (žr. 1 pav.) ir kt.). Panašiu laikotarpiu atsiranda pavieniai piliakalniai ir V Lietuvoje (Kurmaičiai, Dapšiai), V Latvijoje (Krievukalns, Klosterskalns) bei ŠR Lenkijoje (ankstyviausias žmonių palikimas Žubronajcie, Szurpiły, Tarlawki ir kt. piliakalniuose).

Pav. 3. Pastato stulpavietė fiksuojama archeologinių tyrimų Antilgės (Utenos r. sav., Daugailių sen.) piliakalnio tyrimų metu. V. Podėno nuotr.

Ankstyvųjų piliakalnių žemutiniuose sluoksniuose aptikta kuklių užstatymų liekanų – tvorų (Narkūnai, Nevieriškė), vartų (Sokiškiai, žr. 2 pav.) stulpaviečių įgilintų į nejudintą gruntą (žr. 3 pav.). Remiantis tokiomis pastatų liekanomis sunku spręsti apie ankstyviausius pastatus, tačiau rekonstruojamų pastatų ribų, stulpų dydis ir išdėstymas kelių metrų atstumu vienas nuo kito suponuoja, kad ankstyviausi pastatai piliakalniuose galėjo būti statomi panašia technologija, kaip ir vienlaikėje įtvirtintoje Biskupyno (Lenkija) gyvenvietėje (4 pav.), nes būtent tokios konstrukcijos (5 pav.) pastatai palieka panašias aptinkamų stulpaviečių liekanas.

Pav. 4. Biskupine aptiktų pastatų rekonstrukcija. Biskupyno archeologijos muziejus. (<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/16/Biskupin.jpg>)

Pav. 5. Tyrimų metu Biskupine užfiksuotų medinių pastatų statybos technologijos leidžia archeologams rekonstruoti, kaip atrodė gyvenvietės VIII a. pr. Kr.
(<http://structuralarchaeology.blogspot.lt/2008/12/16-world-of-woos.html>)

Žinoma, kad ankstyviausiuose piliakalniuose – įtvirtintose sodybose gyvenę žmonės ŠR Lietuvoje vertėsi gyvulininkyste ir žemdirbyste. Narkūnų ir Garnių I piliakalnių sluoksniuose aptikta daugiausiai kiaulių kaulų, taip pat svarbios buvo avys/ožkos, kai kada galvijai. Apie besivystančią žemdirbystę byloja Narkūnų puodo dugne sorų (*Panicum miliaceum*) įspaudai (6 pav.). Kartu su ankstyviausiais piliakalnių horizontais vienalaikė yra ir ankstyviausios Rytų Baltijos regione vykdytos metalurgijos apraiškos. Gal būt pagausėjus regione bronzinių metalinių dirbinių, bendruomenės pradėjo kaupti vis didesnę turta, kurio apsaugai teko ieškoti naujų būdų?

Pav. 6. Brūkšniuoto puodo, aptikto Narkūnų „Didžiajame“ piliakalnyje, dugnas su sorų įspaudais. Vidinėje puodo sienelės pusėje taip pat aptikta kviečio arba miežio įspaudų. V. Podėno nuotr.